



Universiteit
Leiden
The Netherlands

Annotation: Rechtbank Amsterdam 2002-05-21

Napel, Hans-Martien ten

Citation

Napel, H. -M. ten. (2002). Annotation: Rechtbank Amsterdam 2002-05-21. *Njcm-Bulletin*, 26(6), 723-727. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/13916>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/13916>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

RECHTSPRAAK

NEDERLAND

DE SANTO DAIME KERK EN HET RECHT OP ANDERS-ZIJN

· Rechtbank Amsterdam, 21 mei 2001 (LJN-nr: AB1739) *

Met noot van H.-M.Th.D. ten Napel **

De door de Santo Daime kerk aangehangen leer, alsmede het rituele gebruik van DMT bevattende ayahuasca-thee, genieten de bescherming van artikel 9 EVRM. Gelet op de beperkte gezondheidsrisico's, moet het in artikel 2 Opiumwet neergelegde verbod tot het voorhanden hebben, afleveren en verstrekken van DMT in dit geval buiten toepassing blijven. In de noot wordt tevens aandacht geschonken aan een recent arrest van het Constitutionele Hof van Zuid-Afrika over een vergelijkbare problematiek.

FEITEN

Verdachte geeft leiding aan het Amsterdamse kerkgenootschap CEFLU Cristi-Céu da Santa Maria, hier verder aan te duiden als de Santo Daime kerk. Op 6 oktober 1999 had zij in haar woning aanwezig en vervoerde zij naar een bijeenkomst van de kerk circa zeventien en een halve liter bruine vloeistof, die DMT-bestanddelen bevatte. DMT is een op grond van het Verdrag inzake Psychotrope Stoffen en de Opiumwet verboden middel. Volgens verdachte vormt het gebruik van de thee ayahuasca, want daarom ging het bij de vloeistof, echter een onlosmakelijk onderdeel van de eredienst van de rond 1920 in Brazilië ontstane kerk. Als gevolg hiervan zou het verbod een ongeoorloofde beperking inhouden van haar vrijheid van godsdienst. Diverse deskundigen brengen rapport uit over het Santo Daime geloof.

HET VONNIS

'(...) Op grond van deze deskundigenrapporten en de statuten komt de rechtbank tot het oordeel dat de Amsterdamse kerk CEFLU Cristi-Céu da Santa Maria daadwerkelijk moet worden beschouwd als kerkgenootschap. De aangehangen leer moet worden aangemerkt als een geloofsovertuiging en het gebruik van de thee ayahuasca, ofwel de Daime, moet, als zijnde het meest belangrijke sacrament binnen de erediensten van de Santo Daime kerk, worden beschouwd als een essentieel onderdeel van de religieuze

- Samenstelling strafkamer: Marcus (vz.), Weller en Wagner.
- Mr. dr. H.-M.Th.D. ten Napel is als universitair docent verbonden aan het departement Publiekrecht, afdeling Staats- en bestuursrecht, van de Universiteit Leiden en tevens fellow aan het E.M. Meijers Instituut voor rechtswetenschappelijk onderzoek van deze universiteit.

beleving van de gelovigen. Verdachte heeft ter zitting verklaard dat de Santo Daime kerk haar steun en kracht geeft en dat de ayahuasca als sacrament wordt gebruikt tezamen met dans en het zingen van hymnen.

De overtuiging van verdachte moet dan ook worden aangemerkt als een religieuze overtuiging, welke overtuiging alsmede de uitoefening van het heilig sacrament waarin deze overtuiging tot uitdrukking wordt gebracht de bescherming van artikel 9 EVRM genieten.

Ingevolge het Verdrag inzake Psychotrope Stoffen en het verbod van artikel 2 van de Opiumwet en de plaatsing van DMT op lijst I van die wet is DMT een verboden middel.

Vanwege het openbaar ministerie is betoogd dat de beperking van het recht van verdachte op vrije uitoefening van haar godsdienst gerechtvaardigd is uit een oogpunt van volksgezondheid. (...)

Weliswaar gaat het om een wettelijk verbod gegeven in het belang van een legitiem doel genoemd in het tweede lid van artikel 9 EVRM, te weten de volksgezondheid, de rechtbank kan echter niet volstaan met vast te stellen dat de Opiumwet dat legitieme doel dient, maar moet, blijkens de jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, in concreto toetsen of in het onderhavige geval de volksgezondheid een beperking van de godsdienstvrijheid rechtvaardigt. (...)

Gelet op het door het rapport van De Wolff verkregen inzicht in de samenstelling van en de gezondheidsrisico's verbonden aan ayahuasca gaat de rechtbank er vanuit dat aan het drinken hiervan binnen het religieuze verband van de Santo Daime kerk geen noemenswaardige risico's voor de volksgezondheid kleven. Weliswaar kan in individuele gevallen de in de Daime aanwezige stof DMT een mogelijk gezondheidsrisico vormen, doch de daarover verstrekte informatie en het gecontroleerde gebruik binnen de geloofsgemeenschap vormen naar het oordeel van de rechtbank een voldoende waarborg tegen onaanvaardbare gezondheidsrisico's in die gevallen waarin het gebruik van de thee moet worden ontraden. (...)

Gelet op het voorgaande komt de rechtbank tot het oordeel dat in het geval van verdachte het op grond van het Verdrag in de wet gegeven verbod tot het voorhanden hebben, afleveren en verstrekken van DMT, ten gevolge waarvan zij tijdens de eredienst het belangrijkste sacrament binnen haar godsdienstige overtuiging niet kan ontvangen, een zodanige inbreuk vormt op haar vrijheid van godsdienst dat deze inbreuk niet kan worden beschouwd als te zijn noodzakelijk in een democratische samenleving.

In dit geval dient voorts een afweging te worden gemaakt tussen het belang van verdachte dat geen inbreuk wordt gemaakt op haar door het EVRM gewaarborgde recht op godsdienstvrijheid en het belang van de Staat om zijn uit het Verdrag inzake Psychotrope Stoffen voortvloeiende verplichting tot het verbieden van DMT na te komen. Gezien het grote gewicht dat moet worden toegekend aan de vrijheid van godsdienst en de omstandigheid dat, zoals hiervoor is overwogen, aan het rituele gebruik van de ayahuasca geen noemenswaardige gezondheidsrisico's kleven is de rechtbank van oordeel dat aan de bescherming van de godsdienstvrijheid in dit geval het grootste gewicht moet worden toegekend. Dit leidt ertoe dat artikel 2 van de Opiumwet buiten toepassing dient te blijven.

Verdachte zal worden ontslagen van alle rechtsvervolging nu het bewezenverklaarde onder deze omstandigheden geen strafbare feiten oplevert.'

NOOT

1 Anders dan men op grond van de Nederlandse ontwikkeling zou verwachten, wordt de mensheid wereldwijd gezien steeds religieuzer, terwijl het vanouds toch reeds relatief geringe aandeel van atheïsten en niet-religieuzen afneemt.¹ Alleen al om deze reden ligt het meer voor de hand om, zoals de rechtbank Amsterdam, de vrijheid van godsdienst groot gewicht toe

1 *Trouw*, 1 februari 2002.

te kennen dan om haar te willen afschaffen (hetgeen de afgelopen jaren door diverse auteurs is voorgesteld).²

Van wezenlijker belang voor het al dan niet handhaven van een grondrecht is echter vanzelfsprekend de inhoudelijke argumentatie. In bovenstaand vonnis is het hiernaar tevergeefs zoeken. Dit in tegenstelling tot een recent arrest van het Constitutionele Hof van Zuid-Afrika, waarin fraai wordt verwoord waarom godsdienstvrijheid 'one of the key ingredients of any person's dignity' vormt:

'For many believers, their relationship with God or creation is central to all their activities. It concerns their capacity to relate in an intensely meaningful fashion to their sense of themselves, their community and their universe. For millions in all walks of life, religion provides support and nurture and a framework for individual and social stability and growth. Religious belief has the capacity to awake concepts of self-worth and human dignity which form the cornerstone of human rights. It affects the believer's view of society and founds the distinction between right and wrong. It expresses itself in the affirmation and continuity of powerful traditions that frequently have an ancient character transcending historical epochs and national boundaries.'³

2 De casus van dit Zuid-Afrikaanse arrest lijkt enigszins op die van de Santo Daime kerk. Een Zuid-Afrikaanse rastafari, Garreth Prince, wilde advocaat worden. De orde van advocaten van Kaap de Goede Hoop weigerde evenwel hem te registreren teneinde aan zijn laatste verplichting te voldoen, vanwege twee veroordelingen wegens bezit van cannabis en zijn voornemen om door te gaan met het gebruik daarvan. Prince beriep zich op het feit, dat het gebruik van cannabis voortvloeide uit zijn religieuze overtuiging.

Een verschil met de Nederlandse zaak is, dat in het geval van Rastafari op grond van eerdere jurisprudentie vaststond dat het een religie betreft. Ook werd niet wezenlijk betwist, dat het gebruik van cannabis centraal staat in deze religie. De Amsterdamse rechtbank, daarentegen, moest voor de eerste keer beslissen over het karakter van de Santo Daime kerk. Het bleek te gaan om een twijfelgeval, waarin niet op voorhand vaststond dat artikel 9 EVRM van toepassing was, maar daarvan evenmin evident geen sprake was.

Een voorbeeld van een situatie waarin de vrijheid van godsdienst ondubbelzinnig in het geding is, vormt die van de orthodox-christelijke ambtenaar van de burgerlijke stand in Leeuwarden met geloofsbezwaren tegen het voltrekken van huwelijken tussen personen van gelijk geslacht.⁴ Een voorbeeld van een zaak waarin de vrijheid van godsdienst evident niet in het geding was, is die van De Kloosterorde der Zusters van Sint Walburga, Sectie Nederland. In dit arrest sloot de Hoge Raad zich aan bij het oordeel van het Hof, 'dat de activiteiten van Sint Walburga zich niet onderscheiden van die van een gewone sexclub en dat noch bij de

2 Zie m.n. R.E. de Winter, 'De vrijheid van godsdienst', in: M.B.W. Biesheuvel en C. Flinterman (red.), *De rechten van de mens*, Amsterdam: Meulenhoff Informatief, 1983, p. 23-32; Idem, 'Godsdienst als alibi', *NJB* 1996, p. 1-8. Meer recent (voorjaar 2002) hebben onder meer P.B. Cliteur en A.H. den Boef op diverse plaatsen een pleidooi in de richting van afschaffing van de bescherming van de godsdienstvrijheid gehouden.

3 Constitutional Court of South Africa 25 januari 2002, Garreth Anver Prince t. The President of the Law Society of the Cape of Good Hope, www.concourt.gov.za, § 48, 151. Overigens betreft het hier, evenals bij noot 7, een letterlijke herhaling van een passage uit een arrest van 18 augustus 2000, te weten *Christian Education South Africa t. Minister of Education*.

4 Commissie Gelijke Behandeling, oordeel 2002-25, 15 maart 2002.

betalende bezoekers noch bij de door Sint Walburga als 'zusters' aangeduide optredende vrouwen enigerlei religieuze ervaring is waar te nemen'.⁵

In een twijfelgeval als waarvan zoals gezegd in de *Santo Daime* zaak sprake is, kon in beginsel de subjectieve uitleg die verdachte gaf van haar gedrag worden meegewogen in de oordeelsvorming, al baseert de rechtbank zich in het vonnis hoofdzakelijk op de deskundigen-rapporten. Gelet op het feit dat Vermeulen in zijn noot bij het vonnis in de *AB* uitgebreid stilstaat bij dit door hem en anderen terecht voorgestane 'recht' op zelf-interpretatie en het daaruit voortvloeiende beginsel van de door de rechter te betrachten 'interpretatieve terughoudendheid',⁶ hoeft dat hier niet meer te gebeuren. Overigens concludeert Mendelts in zijn recente, aan deze materie gewijde, dissertatie dat het vonnis in de Nederlandse rechtspraak niet op zichzelf staat: 'De Nederlandse rechter laat vaker blijken te worstelen met de reikwijdte van de godsdienstvrijheid als gevolg van de dynamiek op religieus terrein dan zijn Straatsburgse collega's. De Nederlandse rechters lijken wat dat betreft niet vast te willen zitten aan een bepaald traditioneel beeld waaraan godsdiensten zouden moeten voldoen.'⁷

3 De andere vraag die in het kader van het vonnis moest worden beantwoord, luidde of het verbod uit de Opiumwet een op grond van artikel 9, tweede lid, EVRM geoorloofde beperking van de godsdienstvrijheid vormt. De principiële afweging die hierbij aan de orde is, wordt in het Zuid-Afrikaanse arrest geëxpliciteerd als het probleem hoe ver een open en democratische samenleving 'can and must go in allowing members of religious communities to define for themselves which laws they will obey and which not'.⁸ De meerderheid (van vijf) is van oordeel, dat een uitzondering op het verbod om cannabis te bezitten en te gebruiken voor Rastafari niet van de Zuid-Afrikaanse staat kan worden verlangd vanwege de praktische problemen die dit met zich mee zou brengen. Een substantiële minderheid (van vier), daarentegen, vindt dat de staat uit een oogpunt van tolerantie de aanhangers van de Rastafari-religie verder tegemoet moet komen.

In een *concurring opinion* geeft rechter Sachs een nadere onderbouwing aan dit standpunt van de minderheid door te verwijzen naar het recht op anders-zijn, dat als gevolg van het dictatoriale verleden een cruciale rol speelt in de nieuwe constitutionele orde van Zuid-Afrika. In een Nederlandse dissertatie is dit recht ooit omschreven als 'een recht dat verwijst naar het element dat gemeenschappelijk is aan de grondrechten die het individu in de samenleving in staat stellen af te wijken van het normale patroon'.⁹ Dit recht op anders-zijn geldt volgens Sachs juist ook voor relatief kleine minderheden als de Rastafari, die – anders dan de in Zuid-Afrika gevestigde religies van christendom, islam, hindoeïsme en jodendom – niet in staat zijn langs politieke weg hun doelen te bereiken (paragraaf 171).

5 HR 31 oktober 1986, NJ 1987, 173.

6 AB 2001, 342.

7 P. Mendelts, *Interpretatie van grondrechten. Grondrechtenclaims en verschuivingen in de reikwijdte van grondrechten* (diss. Utrecht), Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 2002, p. 246.

8 *Supra* noot 2, § 115.

9 Th. Storimans, *Het recht op anders-zijn, in het bijzonder met betrekking tot minderheden in het basisonderwijs* (diss. Rotterdam), Nijmegen: Ars Aequi Libri 1993, p. 7-8.

4 De Nederlandse samenleving is niet zonder meer vergelijkbaar met de langs zowel culturele als sociale, religieuze en linguïstische scheidslijnen verdeelde Zuid-Afrikaanse. Toch is de context waarin de problematiek van de *Santo Daime* zaak aldaar wordt geplaatst in zoverre interessant, dat ook in Nederland de laatste tijd de aandacht toeneemt voor de vraag hoe het met de tolerantie gesteld is, nu er een meerderheidscultuur ontstaat die wel als 'liberaal, seculier, blank' is gekenschetst.¹⁰

Vastgesteld kan worden dat, voorzover er reeds sprake is van toenemende intolerantie, deze vooral tot uiting komt in de opstelling van vijandige of onverschillige politieke meerderheden. Getuige de *Santo Daime* zaak staat de Nederlandse rechter, zij het impliciet, in nog sterkere mate dan de meerderheid van zijn Zuid-Afrikaanse collega's in de *Rastafari* zaak, vooralsnog borg voor het recht op anders-zijn.

Dit kan de komende tijd leiden tot een toenemend beroep op de rechter door zowel oude als nieuwe minderheden (juridisering). Ook zal de rechter hierdoor regelmatig gesteld worden voor de vraag hoe 'activistisch', dat wil zeggen vijandige of onverschillige politieke meerderheden trotserend, hij te werk moet gaan.

10 James Kennedy, 'Oude en nieuwe vormen van tolerantie in Nederland en Amerika: Tolerantie als ideologie maakt verdraagzaamheid kwetsbaar', in: Marcel ten Hooven (red.), *De lege tolerantie. Over vrijheid en vrijblijvendheid in Nederland*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2001, p. 244-255, aldaar 253.